

บทความทางวิชาการ

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนเด็กปฐมวัยในบริบทสถานการณ์ความไม่ปลอดภัย:

แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอารมณ์และการจัดมุมเรียนรู้ในครอบครัว

ผู้เขียน นางสาวสุภารัตน์ ชัยอาคม นางสาวสุชานันท์ สานุสันต์และนางสาวศุภาพร ชินรักษา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายแนวคิดและแนวปฏิบัติในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนเด็กปฐมวัยในพื้นที่ที่มี บริบทเสี่ยงและสถานการณ์ความไม่ปลอดภัย โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดน ซึ่งเด็กเล็กมีความไวต่อสิ่งเร้าและสถานการณ์ตึงเครียด การสร้างบรรยากาศแห่งความปลอดภัยทางกายและใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลโดยตรงต่อการพัฒนาการของเด็ก บทความนี้นำเสนอหลักการสำคัญ 5 ประการในการสร้างความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยให้เด็กปฐมวัย รวมถึงแนวทางการจัด “มุมเรียนรู้” ภายในบ้านเพื่อสร้างพื้นที่ทางการเรียนรู้ที่ปลอดภัยและส่งเสริมพัฒนาการรอบด้าน สรุปผลพบว่า การจัดสภาพแวดล้อมที่คาดเดาได้ การตอบสนองด้วยความอ่อนโยน การสื่อสารที่เหมาะสมกับวัย ร่วมกับการออกแบบพื้นที่ปลอดภัยและกิจกรรมผ่อนคลาย สามารถลดความเครียดและเสริมสร้างทักษะการปรับตัวทางอารมณ์ของเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทนำ

เด็กปฐมวัยเป็นช่วงวัยแห่งการเติบโตที่ต้องอาศัยความมั่นคงปลอดภัยทั้งทางกายและอารมณ์อย่างสูง นับว่าเป็นกลุ่มที่มีความอ่อนไหวต่อสภาพแวดล้อมและสถานการณ์รอบตัวมากที่สุด เนื่องจากระบบการรับรู้ความรู้สึก (Sensory System) ของเด็กในวัยนี้มีความไว ต่อเสียง สภาพแวดล้อม และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งมีความเสี่ยงจากปัจจัยหลายประการ เช่น ความตึงเครียดชายแดน การเคลื่อนย้ายประชากร และเหตุการณ์ที่ไม่แน่นอน สถานการณ์เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการและความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของเด็กอย่างชัดเจน การจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัยในบริบทดังกล่าวจึงต้องให้ความสำคัญกับการสร้าง “ความมั่นคงปลอดภัยทางกายและใจ” (Emotional Safety) เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการที่สมวัย แม้จะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความท้าทาย บทบาทของผู้ใหญ่ โดยเฉพาะครูและผู้ดูแล จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความรู้สึกปลอดภัยและส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสำหรับเด็กในพื้นที่เสี่ยง

วัตถุประสงค์ของบทความ

- เพื่ออธิบายแนวคิดและหลักการจัดการเรียนการสอนเด็กปฐมวัยในบริบทสถานการณ์ไม่ปลอดภัย
- เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบการสร้างความมั่นคงปลอดภัยทางอารมณ์สำหรับเด็กเล็ก
- เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดมุมเรียนรู้ภายในบ้านที่ส่งเสริมพัฒนาการและลดผลกระทบจากสถานการณ์เสี่ยง

แนวคิดและกรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ความมั่นคงปลอดภัยทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัย

เด็กเล็กต้องการผู้ใหญ่ที่มีปฏิสัมพันธ์อย่างมั่นคง สม่ำเสมอ และตอบสนองอย่างอ่อนโยนเพื่อสร้างความไว้วางใจขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นรากฐานของพัฒนาการด้านอารมณ์และสังคม

2. แนวคิดการเรียนรู้ผ่านการเล่น (Play-based Learning)

การเล่นช่วยให้เด็กระบายอารมณ์ เรียนรู้สถานการณ์ และจัดการความเครียดได้อย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมลดความเครียด เช่น การวาดภาพ เล่นบทบาทสมมติ หรือฟังเพลง

3. ทฤษฎีสิ่งแวดล้อมของ Urie Bronfenbrenner (Ecological Systems Theory)

สิ่งแวดล้อมรอบเด็กทั้งระดับครอบครัว โรงเรียน และชุมชน ล้วนมีอิทธิพลต่อพัฒนาการ ดังนั้นการจัดมุมเรียนรู้ในบ้านจึงเป็น “ระบบจุลภาค (Microsystem)” ที่สำคัญมากในช่วงสถานการณ์เสี่ยง

หลักการสร้างบรรยากาศความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยสำหรับเด็กปฐมวัย

การจัดบรรยากาศแห่งความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในสถานการณ์ที่ไม่ปลอดภัยประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 ประการ ได้แก่

1. การจัดสภาพแวดล้อมที่อบอุ่นและคาดเดาได้

- การรักษาความสม่ำเสมอของกิจวัตรประจำวันให้ใกล้เคียงปกติจะช่วยให้เด็กรู้สึกคุ้นเคยและมั่นคง
- จัดพื้นที่สงบและมุมส่วนตัว มีพื้นที่สำหรับพักและปรับอารมณ์
- การใช้ของเล่นหรือสื่อที่เด็กคุ้นเคยเพื่อลดความกังวล

2. ความสัมพันธ์ที่มั่นคงจากผู้ดูแล

- ผู้ดูแลต้องใช้ท่าทีสงบ อ่อนโยน และสื่อสารอย่างมั่นใจ
- การตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็กอย่างต่อเนื่องจะสร้างความไว้วางใจ
- การสัมผัสเชิงบวก เช่น โอบกอด ลูบหลัง หรือสัมผัสเบาๆ ช่วยสร้างความรู้สึกปลอดภัยและเป็นที่พึ่งพาได้

3. การสื่อสารที่เข้าใจง่ายและเหมาะสมกับวัย

- การอธิบายเหตุการณ์หรือเสียงที่เด็กได้ยินด้วยภาษาง่ายๆ เช่น "มีเสียงดังนะ แต่ครูอยู่ด้วยหนูปลอดภัยค่ะ"
- หลีกเลี่ยงการแสดงอารมณ์ตื่นตระหนกต่อหน้าเด็ก
- การใช้นิทานหรือสื่อภาพเพื่อช่วยอธิบายเรื่องความปลอดภัยอย่างผ่อนคลาย

4. การจัดพื้นที่ปลอดภัย (Safe Space)

- การมีมุมปลอดภัยในห้อง เช่น มุมหมอนนุ่ม ๆ มุมอ่านหนังสือ
- หากเป็นสถานการณ์เสี่ยงควรเตรียมพื้นที่หนีภัยหรือรวมพลในสถานการณ์ฉุกเฉิน

- อธิบายขั้นตอนผ่านเกมหรือกิจกรรมเพื่อไม่ทำให้เด็กรู้สึกกดดัน

5. กิจกรรมลดความเครียด

- กิจกรรมจังหวะและการเคลื่อนไหว การเล่นเกม เล่นบทบาทสมมติ
- การฝึกหายใจ เช่น “พองลูกโป่ง-แฟบลูกโป่ง”
- กิจกรรมเชิงศิลปะเพื่อระบายอารมณ์

การสร้างสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ในบ้านผ่านมุมเรียนรู้ (Learning Corners)

มุมเรียนรู้คือพื้นที่ที่รวบรวมวัสดุ อุปกรณ์ สื่อการสอน หรือของเล่นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมประเภทต่างๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะของเด็กปฐมวัย โดยตอบสนองความต้องการพื้นฐานในการเปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจ สังเกต สัมผัส และลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองโดยใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นหรือสิ่งของประจำบ้าน

1. มุมสงบ (Calm Corner)

เพื่อให้เด็กพักใจเมื่อเกิดความกลัว วิดกกังวล หรือถูกกระตุ้นมากเกินไป ช่วยส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ (Self-regulation) การรู้จักตนเองและอารมณ์ (Emotional Awareness)

- มีหมอน ผ้าห่ม ของเล่นชิ้นโปรด
- ส่งเสริมการควบคุมอารมณ์และการรับรู้ตนเอง

2. มุมอ่านนิทาน

- ส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษา
- ลดพฤติกรรมก้าวร้าวจากความเครียด เพิ่มความมั่นคงทางอารมณ์
- สร้างสายสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ปกครอง (Bonding)

3. มุมดนตรีสร้างสรรค์

- เด็กได้ลองฟัง ร้องและเล่นจังหวะอย่างอิสระ
- ลดความตึงเครียด เพิ่มความมั่นใจในตนเอง และสร้างความรู้สึกปลอดภัย
- ใช้วัสดุในบ้าน เช่น ขวด เมล็ดพืช หม้อ กระทะ

4. มุมธรรมชาติและการทดลอง

- เด็กได้สำรวจดิน น้ำ ใบไม้ หิน
- ส่งเสริมทักษะการสังเกต การเปรียบเทียบ พัฒนาการทางประสาทสัมผัส และสร้างความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม
- การปลูกต้นไม้ช่วยฟื้นฟูอารมณ์เชิงบวก

5. มุมศิลปะ

- วาดภาพ ปั้น ตัดแปะ
- พัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็ก การประสานงานตา-มือ
- ระบายความเครียดและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

อภิปรายผล

จากการสังเคราะห์ข้อมูล พบว่า การจัดการเรียนการสอนเด็กปฐมวัยในสถานการณ์เสี่ยงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับ *ความปลอดภัยทางอารมณ์เป็นอันดับแรก* ซึ่งมีผลโดยตรงต่อความสามารถในการเรียนรู้ การสร้างสภาพแวดล้อมที่คาดเดาได้และปลอดภัยช่วยลดความกลัว และยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการเยียวยาจิตใจและสร้างความยืดหยุ่นทางจิตใจ (Resilience) ทำให้เด็กสามารถเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ “มุมเรียนรู้” ยังเป็นแนวทางที่ประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทครอบครัว โดยเฉพาะพื้นที่ที่ทรัพยากรจำกัด การใช้วัสดุใกล้ตัวทำให้ทุกครอบครัวสามารถสร้างพื้นที่การเรียนรู้ให้เด็กได้โดยไม่ต้องใช้งบประมาณสูง

สรุป

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเด็กปฐมวัยในบริบทสถานการณ์ความไม่ปลอดภัยต้องอาศัยการผสมผสานระหว่าง **การสร้างความมั่นคงปลอดภัยทางอารมณ์** และ **การจัดพื้นที่การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาของเด็ก** การจัดมุมสงบ มุมดนตรี มุมศิลปะ และมุมธรรมชาติภายในบ้านเป็นแนวทางที่ช่วยลดความเครียดและสนับสนุนพัฒนาการรอบด้าน

นอกจากนี้ความร่วมมือระหว่าง *ครู-ผู้ปกครอง-ชุมชน* คือหัวใจสำคัญในที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนในสถานการณ์ความไม่ปลอดภัยประสบความสำเร็จ เพื่อให้พวกเขาสามารถเติบโตอย่างแข็งแรงทางกาย อารมณ์ และสังคมอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

Prof David Veale.(2023). No safety without emotional safety. The Lancet Psychiatry. Volume 10, Issue 1, 65-70

Ramona Thümmler.(2022). Strengthening Emotional Development and Emotion Regulation in Childhood—As a Key Task in Early Childhood Education, Int. J. Environ. Res. Public Health 2022, 19(7)

พิภพรอนันต์ เทพพิทักษ์.(2566). การดูแลเสริมสร้างพัฒนาทักษะความมั่นคงทางอารมณ์และสังคมของผู้มีความฉลาดเป็นเลิศทางปัญญา. Journal of Inclusive and Innovative Education, 7(3),135-149

วไลพร เมฆไตรรัตน์.(2565).บทบาทผู้ปกครองในการส่งเสริมความฉลาดทางการตัดสินใจตามแนวคิดทักษะสมอง EF เพื่อป้องกันอุบัติเหตุในเด็กปฐมวัย. วารสารการบริหารจัดการและนวัตกรรมท้องถิ่น, 4(2), 59-69

คำสำคัญ: เด็กปฐมวัย, ความมั่นคงปลอดภัยทางอารมณ์, มุมเรียนรู้, พื้นที่ชายแดน, การจัดการเรียนการสอนในสถานการณ์เสี่ยง